

مطالعه تطبیقی جرم‌انگاری پول‌شویی و ابزارهای کیفری مبارزه با آن در حقوق ایران و کشورهای اروپایی با تأکید

بر شفافیت مالی و همکاری‌های بین‌المللی

دکتر اکبر هوشیاری^{۱*}، کامران کریمی^{۲*}

۱- استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، سنندج، ایران.

۲- کارشناسی ارشد حقوق کیفری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، سنندج، ایران.

چکیده

پول‌شویی از مهم‌ترین جرایم اقتصادی معاصر است که با تبدیل، انتقال یا پنهان‌سازی عواید ناشی از فعالیت‌های غیرقانونی، تهدیدی جدی برای سلامت سیستم مالی و امنیت اقتصادی کشورها ایجاد می‌کند. این پدیده با نفوذ در ساختارهای اقتصادی، زمینه گسترش جرایم سازمان‌یافته و فساد مالی را فراهم کرده و مانع شفافیت و کارآمدی نهادهای اقتصادی می‌شود. از آنجا که رویکرد کشورها در جرم‌انگاری و مقابله با پول‌شویی متفاوت است، بررسی تطبیقی قوانین داخلی و نظام‌های حقوقی پیشرفته می‌تواند ابزاری مؤثر برای شناسایی نقاط ضعف و ارائه راهکارهای اصلاحی باشد. هدف این پژوهش بررسی تطبیقی جرم‌انگاری پول‌شویی در حقوق ایران و کشورهای اروپایی و تحلیل نقاط قوت و ضعف هر یک از نظام‌ها است. مطالعه حاضر تلاش می‌کند ضمن شناخت ابعاد قانونی، ساختاری و اجرایی مقابله با پول‌شویی، میزان کارآمدی ابزارهای نظارتی و واکنشی موجود را ارزیابی کرده و زمینه لازم برای بهبود قوانین داخلی را فراهم سازد. روش پژوهش به صورت توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای است. منابع حقوقی ایران شامل قانون مبارزه با پول‌شویی و آیین‌نامه‌های اجرایی آن بررسی شده و سپس با دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا و قوانین کشورهای اروپایی مقایسه شده است. تحلیل تطبیقی بر محورهای اصلی از جمله دامنه جرم‌انگاری، مسئولیت اشخاص حقوقی، ابزارهای نظارتی و ساختار نهادی مقابله با پول‌شویی انجام گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ایران از نظر جرم‌انگاری و پیش‌بینی مجازات‌های کیفری گام‌های مهمی برداشته است، اما همچنان در حوزه‌هایی مانند گستردگی نظارت، هماهنگی نهادی، مسئولیت کیفری شرکت‌ها، و ابزارهای پیشگیرانه ضعف‌هایی مشاهده می‌شود. در مقابل، کشورهای اروپایی با سازوکارهای چندالیه نظارتی، گزارش‌دهی اجباری گسترده و همکاری بین‌المللی مؤثر، نظام کارآمدتری برای مقابله با پول‌شویی ایجاد کرده‌اند. نتیجه‌گیری پژوهش تأکید می‌کند که بهره‌گیری از تجارب موفق کشورهای اروپایی و تطبیق آنها با شرایط حقوقی و اقتصادی ایران می‌تواند به افزایش شفافیت مالی، تقویت ساختارهای نظارتی و بهبود کارآمدی نظام مقابله با پول‌شویی کمک کند.

واژگان کلیدی: پول‌شویی، مسئولیت کیفری، جرم‌انگاری

مقدمه

پدیده پول‌شویی در دهه‌های اخیر به یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظام‌های حقوق کیفری در سطح ملی و بین‌المللی تبدیل شده است؛ زیرا این پدیده با فراهم کردن امکان تطهیر عواید حاصل از جرایم، عملاً زمینه تداوم و گسترش جرایم سازمان‌یافته، فساد اقتصادی و تأمین مالی فعالیت‌های مجرمانه را فراهم می‌کند. در واقع پول‌شویی فرآیندی است که طی آن عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی از طریق سازوکارهای مالی و اقتصادی به گونه‌ای وارد چرخه اقتصاد رسمی می‌شوند که منشأ مجرمانه آن‌ها پنهان گردد و در ظاهر به عنوان دارایی‌های مشروع جلوه کنند. اهمیت جرائم‌انگاری این پدیده زمانی بیشتر آشکار می‌شود که بدانیم پول‌شویی نه تنها نتیجه جرایم اقتصادی و سازمان‌یافته است، بلکه خود به عنوان عامل تقویت‌کننده این جرایم نیز عمل می‌کند و ساختارهای اقتصادی و مالی کشورها را با چالش جدی مواجه می‌سازد. به همین دلیل، بسیاری از نظام‌های حقوقی در جهان، به ویژه کشورهای اروپایی، از دهه‌های گذشته اقدام به جرائم‌انگاری این رفتار و ایجاد سازوکارهای کیفری و نظارتی برای مقابله با آن کرده‌اند. در حقوق ایران نیز با تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی و اصلاحات بعدی آن، تلاش شده است تا چارچوبی قانونی برای مقابله با این پدیده ایجاد شود؛ با این حال، همچنان چالش‌هایی در زمینه اجرای مؤثر این مقررات و هماهنگی آن با استانداردهای بین‌المللی وجود دارد. از منظر جرح‌شناسی اقتصادی، پول‌شویی به عنوان حلقه اتصال میان جرایم منشأ و اقتصاد رسمی شناخته می‌شود و در صورت عدم مقابله مؤثر با آن، امکان بهره‌برداری مجرمان از نظام‌های مالی و بانکی به شدت افزایش می‌یابد (حسنی، ۱۴۰۱؛ سراج و ناصر، ۱۴۰۰).

در سطح بین‌المللی نیز مبارزه با پول‌شویی به یکی از اولویت‌های اصلی نهادهای بین‌المللی تبدیل شده است و سازمان‌ها و نهادهایی مانند گروه اقدام مالی (FATF) با تدوین استانداردها و توصیه‌هایی تلاش کرده‌اند تا کشورها را به ایجاد نظام‌های مؤثر در زمینه شفافیت مالی و مقابله با جریان‌های مالی غیرقانونی ترغیب کنند. این استانداردها شامل مجموعه‌ای از اقدامات حقوقی، نظارتی و کیفری است که هدف آن‌ها افزایش شفافیت در نظام مالی، شناسایی منشأ وجوه و جلوگیری از ورود عواید حاصل از جرم به اقتصاد رسمی است. در این چارچوب، کشورهای اروپایی با بهره‌گیری از سازوکارهای هماهنگ در سطح اتحادیه اروپا و تدوین دستورالعمل‌های متعدد در زمینه مبارزه با پول‌شویی، توانسته‌اند نظام نسبتاً منسجمی برای مقابله با این پدیده ایجاد کنند. این اقدامات شامل الزام مؤسسات مالی به گزارش معاملات مشکوک، ایجاد نهادهای اطلاعات مالی و توسعه همکاری‌های قضایی و اطلاعاتی میان کشورها است. در مقابل، در برخی نظام‌های حقوقی از جمله ایران، چالش‌هایی مانند ضعف در شفافیت مالی، محدودیت در تبادل اطلاعات بین‌المللی و ناهماهنگی میان نهادهای نظارتی می‌تواند مانع اجرای مؤثر سیاست‌های ضد پول‌شویی شود (مشکات، ۱۳۹۹؛ جمالی حاجیانی و همکاران، ۱۴۰۲). (Valvi et al., ۲۰۲۳).

از منظر حقوق کیفری، جرائم‌انگاری پول‌شویی نه تنها به عنوان ابزاری برای مقابله با جرایم اقتصادی مطرح است، بلکه نقش مهمی در سیاست جنایی دولت‌ها در مقابله با جرایم سازمان‌یافته ایفا می‌کند. بسیاری از شبکه‌های مجرمانه برای استمرار فعالیت‌های خود به نظام‌های مالی متکی هستند و بدون امکان تطهیر عواید حاصل از جرم، ادامه فعالیت آن‌ها با دشواری‌های جدی مواجه خواهد شد. به همین دلیل، بسیاری از کشورها علاوه بر جرائم‌انگاری پول‌شویی، ابزارهای کیفری متعددی مانند مصادره اموال، توقف دارایی‌ها،

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی و سازوکارهای نظارتی گسترده را برای مقابله با این پدیده پیش‌بینی کرده‌اند. در حقوق اتحادیه اروپا نیز تأکید ویژه‌ای بر استفاده از ابزارهای مالی و نظارتی برای کشف و مقابله با جریان‌های مالی غیرقانونی وجود دارد و نهادهای مختلفی برای هماهنگی اقدامات کشورها در این زمینه ایجاد شده‌اند. مطالعات تطبیقی نشان می‌دهد که بسیاری از کشورهای اروپایی علاوه بر مجازات‌های کیفری، از ابزارهای غیرکیفری مانند مصادره مدنی و سازوکارهای نظارتی نیز برای مقابله با پول‌شویی استفاده می‌کنند که این امر می‌تواند کارایی نظام مبارزه با این جرم را افزایش دهد (Berkström, ۲۰۲۴)؛ (Bikelis et al., ۲۰۲۴) از سوی دیگر، گسترش

از سوی دیگر، گسترش فناوری‌های مالی نوین و توسعه سیستم‌های پرداخت الکترونیکی، ابعاد جدیدی به پدیده پول‌شویی بخشیده و موجب شده است که مجرمان از ابزارهای پیچیده‌ای مانند ارزهای دیجیتال و پلتفرم‌های آنلاین برای انتقال و پنهان‌سازی عواید مجرمانه خود استفاده کنند. این امر با چالش‌های جدیدی مانند عدم هماهنگی میان نظام‌های حقوقی کشورها و نیاز به همکاری‌های بین‌المللی و تبادل اطلاعات مالی مواجه است. پژوهش‌های جدید نشان می‌دهند که نبود هماهنگی در ساختارهای حقوقی و اقتصادی کشورها می‌تواند باعث ایجاد فرصت‌هایی برای فعالیت شبکه‌های پول‌شویی در سطح فرامرزی شود (Gasparénienè et al., ۲۰۲۲)؛ (Braun, ۲۰۲۵).

با توجه به اهمیت موضوع، انجام مطالعات تطبیقی میان نظام‌های حقوقی مختلف می‌تواند نقش مهمی در شناسایی نقاط قوت و ضعف هر نظام و ارائه راهکارهای اصلاحی ایفا کند. مطالعه تطبیقی حقوق ایران و کشورهای اروپایی در زمینه جرم‌انگاری پول‌شویی از آن جهت اهمیت دارد که کشورهای اروپایی در دهه‌های اخیر تجربه گسترده‌ای در زمینه تدوین و اجرای سیاست‌های ضد پول‌شویی داشته‌اند و بسیاری از استانداردهای بین‌المللی نیز بر اساس تجربه این کشورها شکل گرفته است. بررسی این تجربیات می‌تواند به شناسایی خلأهای قانونی و اجرایی در نظام حقوقی ایران کمک کند و زمینه را برای بهبود سیاست‌های کیفری در این حوزه فراهم سازد. علاوه بر این، توجه به موضوع شفافیت مالی و همکاری‌های بین‌المللی در مبارزه با پول‌شویی اهمیت ویژه‌ای دارد؛ زیرا بدون وجود سازوکارهای شفافیت مالی و تبادل اطلاعات، مقابله مؤثر با این پدیده امکان‌پذیر نخواهد بود. به همین دلیل، بسیاری از پژوهشگران بر این باورند که موفقیت در مبارزه با پول‌شویی مستلزم ترکیبی از اقدامات حقوقی، نظارتی و بین‌المللی است که در چارچوب یک سیاست جنایی هماهنگ اجرا شود (شاگری و شیخ اسلامی، ۱۳۹۹؛ علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹)؛ (Orlovskyi, ۲۰۲۳).

بر این اساس، هدف اصلی این مقاله بررسی تطبیقی جرم‌انگاری پول‌شویی و ابزارهای کیفری مبارزه با آن در حقوق ایران و کشورهای اروپایی با تأکید بر شفافیت مالی و همکاری‌های بین‌المللی است. در این پژوهش تلاش می‌شود با بررسی ادبیات موجود و تحلیل قوانین و مقررات مربوطه، چارچوب‌های حقوقی حاکم بر جرم پول‌شویی در دو نظام حقوقی مورد مطالعه تحلیل شود و نقاط اشتراک و افتراق آنها مورد بررسی قرار گیرد. همچنین نقش ابزارهای کیفری و نظارتی در مقابله با این پدیده و میزان انطباق آنها با استانداردهای بین‌المللی بررسی خواهد شد. در نتیجه، با استفاده از رویکرد تطبیقی، تلاش می‌شود پیشنهادهایی برای ارتقای کارآمدی نظام حقوقی ایران در مبارزه با پول‌شویی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه ارائه شود.

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

پول‌شویی در ادبیات حقوق کیفری و جرم‌شناسی به عنوان یکی از پیچیده‌ترین و چندلایه‌ترین پدیده‌های مجرمانه شناخته می‌شود؛ زیرا از یک سو، به عنوان «جرمی مستقل» می‌تواند سازوکارهای اقتصادی کشورها را تحت تأثیر قرار دهد و از سوی دیگر، به عنوان «رفتاری تبعی» وابسته به جرم منشأ است. مفهوم دقیق این پدیده نشان می‌دهد که پول‌شویی تنها انتقال یا تبدیل عواید حاصل از جرم نیست، بلکه مجموعه‌ای از اقدامات را شامل می‌شود که هدف اصلی آن پنهان‌سازی منشأ واقعی دارایی‌های غیرقانونی است. این فرآیند معمولاً در سه مرحله جایگذاری، لایه‌گذاری و ادغام انجام می‌شود و هر مرحله با استفاده از روش‌های پیچیده مالی و اقتصادی صورت می‌گیرد. از منظر نظری، پول‌شویی محصول تعامل میان ساختارهای اقتصادی، ضعف نظام‌های نظارتی و توسعه شبکه‌های مجرمانه سازمان‌یافته است و همین امر موجب شده است که مقابله با آن مستلزم بهره‌گیری از رویکردهای چندبعدی باشد (Bergström, ۲۰۲۴). (Braun, ۲۰۲۵) بررسی مبانی نظری این مفهوم نشان می‌دهد که اغلب نظام‌های حقوقی پول‌شویی را نه تنها تهدیدی اقتصادی، بلکه تهدیدی علیه امنیت ملی، ثبات مالی و مشروعیت ساختارهای حکمرانی می‌دانند (مشکات، ۱۳۹۹).

از منظر مبانی حقوقی، یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظری در حوزه جرم‌نگاری پول‌شویی، تعیین رابطه میان جرم منشأ و جرم پول‌شویی است. در برخی نظام‌های حقوقی، ارتکاب جرم منشأ شرط لازم برای تحقق جرم پول‌شویی است و بدون اثبات این رابطه، امکان مجازات مرتکب وجود ندارد. این رویکرد در حقوق ایران نیز قابل مشاهده است؛ به گونه‌ای که قانونگذار بر لزوم تحقق جرم منشأ تأکید کرده و مصادیق آن را در قوانین مختلف تعریف نموده است (حسنی، ۱۴۰۱؛ شاکری و شیخ اسلامی، ۱۳۹۹). در مقابل، برخی نظام‌های حقوقی اروپایی رویکردی گسترده‌تر اتخاذ کرده‌اند و حتی بدون اثبات دقیق جرم منشأ، امکان تعقیب مالی و اداری را فراهم کرده‌اند تا مانع از جریان آزاد عواید مجرمانه شوند (Bikelis et al., ۲۰۲۴). (Bergström, ۲۰۲۴) این تفاوت رویکردها نشان می‌دهد که مبارزه با پول‌شویی در سطح جهانی نیازمند هماهنگی بیشتری میان نظام‌های حقوقی است، زیرا عدم همسویی قوانین می‌تواند موجب ایجاد فرصت‌های مجرمانه و انتقال منابع غیرقانونی میان کشورها شود. (Gasparénienè et al., ۲۰۲۲) همچنین در ادبیات حقوقی، بحث مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در پول‌شویی اهمیت ویژه‌ای یافته است، زیرا بخش مهمی از عملیات مالی مشکوک از طریق شرکت‌ها و مؤسسات انجام می‌شود. در حالی که بسیاری از کشورهای اروپایی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را به رسمیت شناخته‌اند، حقوق ایران تنها در برخی حوزه‌ها به‌طور محدود این مسئولیت را پذیرفته است و این امر می‌تواند مانعی در اجرای مؤثر قوانین مبارزه با پول‌شویی باشد (جمالی حاجیانی و همکاران، ۱۴۰۲). (Valvi et al., ۲۰۲۳)

با بررسی پیشینه پژوهش‌ها، روشن می‌شود که بخش قابل توجهی از ادبیات داخلی به بررسی ابعاد حقوقی پول‌شویی و چالش‌های اجرای قانون اختصاص یافته است. مطالعاتی مانند پژوهش شاکری و شیخ اسلامی (۱۳۹۹) بیشتر به مفهوم‌شناسی رفتار ارتكابی در جرم پول‌شویی پرداخته و تلاش کرده‌اند خال‌های حقوق ایران را در مقایسه با کنوانسیون‌های بین‌المللی نشان دهند. یافته‌های این پژوهش‌ها بیانگر آن است که بخشی از مشکلات نظام حقوقی ایران ناشی از عدم انطباق کامل قوانین با استانداردهای بین‌المللی، ضعف در شفافیت مالی و نقش FATF در تعیین استانداردهای جهانی مبارزه با پول‌شویی است (شاکری و شیخ اسلامی، ۱۳۹۹؛ عزیزاده و همکاران، ۱۳۹۹). در پژوهش‌های دیگر، مانند مطالعات مشکات (۱۳۹۹)، نقش FATF مورد توجه قرار گرفته و تأکید

شده است که عدم هماهنگی نظام‌های حقوقی با این استانداردها تا چه اندازه می‌تواند فرآیند مبارزه با پول‌شویی را تضعیف کند. همچنین پژوهش‌های حسنی (۱۴۰۱) و جعفری و ثروتی بی‌نیاز (۱۴۰۱) به بررسی چالش‌های جرم‌انگاری جرایم منشأ و عوامل پیشگیری از پول‌شویی پرداخته‌اند و بر ضرورت بازنگری در ساختار قانونی و تقویت نظام نظارتی تأکید کرده‌اند.

در سطح بین‌المللی نیز پژوهش‌های گسترده‌ای در زمینه مبارزه با پول‌شویی انجام شده است که هر کدام ابعاد متفاوت این پدیده را بررسی کرده‌اند. مطالعاتی مانند پژوهش (۲۰۲۲) Gasparénienè et al. که به خوشه‌بندی کشورهای اروپایی بر اساس شاخص‌های اندازه‌گیری پول‌شویی پرداخته‌اند، نشان می‌دهند که میزان کارآمدی نظام‌های حقوقی در مقابله با پول‌شویی ارتباط نزدیکی با شفافیت مالی، سطح نظارت بانکی و کیفیت حکمرانی دارد. پژوهش (۲۰۲۳) Orlovskiy نیز با بررسی استانداردهای اروپا و اوکراین در جرم‌انگاری پول‌شویی، اهمیت همکاری‌های سازمان‌یافته امنیتی و قضایی را برای مقابله با جرایم سازمان‌یافته برجسته می‌کند. همچنین مطالعات (۲۰۲۴) Bergström و (۲۰۲۴) Bikelis et al. در حوزه حقوق اتحادیه اروپا، تحولات جدید در سیاست‌های کیفری اروپا را بررسی کرده‌اند و نشان داده‌اند که استفاده از ابزارهای ترکیبی کیفری و غیرکیفری، به ویژه مصادره اموال، می‌تواند در افزایش بازدارندگی نقش مهمی ایفا کند. از سوی دیگر، پژوهش‌هایی مانند مطالعه Shyriaeva & Kunevych (۲۰۲۳) و Ghigheci (۲۰۲۳) به نقش شرایط سیاسی و امنیتی کشورها در میزان توانایی آنان برای مقابله با پول‌شویی پرداخته‌اند و بر این نکته تأکید کرده‌اند که محیط‌های بی‌ثبات سیاسی و اقتصادی، فرصت مناسبی برای گسترش فرآیندهای پول‌شویی فراهم می‌کنند.

مطالعات جدید نیز به بررسی نقش فناوری‌های نوین در تشدید یا تسهیل فرآیند پول‌شویی پرداخته‌اند. پژوهش (۲۰۲۶) Abel نشان می‌دهد که فناوری‌های نوین از یک‌سو می‌توانند به‌عنوان ابزار جدیدی برای ارتکاب پول‌شویی مورد استفاده قرار گیرند و از سوی دیگر، می‌توانند به شناسایی الگوهای مشکوک و مقابله با این پدیده کمک کنند. این دواگانگی نقش فناوری موجب شده است که بسیاری از کشورها به دنبال توسعه ابزارهای هوشمند نظارتی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی در تبادل اطلاعات دیجیتال باشند. از سوی دیگر، پژوهش‌هایی مانند (۲۰۲۵) Braun تأکید کرده‌اند که جهانی شدن، فاصله میان نظام‌های حقوقی مختلف را افزایش داده و عدم تقارن مالی می‌تواند به‌عنوان زمینه‌ای برای فعالیت شبکه‌های مجرمانه عمل کند. مجموعه این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که مبارزه با پول‌شویی یک فرآیند چندبعدی است که بدون هماهنگی میان قوانین داخلی و استانداردهای جهانی، شفافیت مالی و همکاری بین‌المللی، موفقیت چندانی نخواهد داشت.

با وجود ارزنده بودن پژوهش‌های پیشین در تبیین ابعاد مختلف جرم پول‌شویی، بررسی آنها نشان می‌دهد که هر یک از این مطالعات بیشتر بر جنبه‌ای خاص از این پدیده تمرکز داشته‌اند و کمتر به تحلیل جامع و تطبیقی نظام‌های حقوقی پرداخته‌اند. برای مثال، پژوهش شاکری و شیخ اسلامی (۱۳۹۹) عمدتاً بر مفهوم‌شناسی رفتار ارتكابی در جرم پول‌شویی و بررسی آن در حقوق ایران و برخی اسناد بین‌المللی تمرکز دارد و کمتر به تحلیل سازوکارهای اجرایی و نهادی مبارزه با این جرم در نظام‌های حقوقی مختلف پرداخته است. پژوهش مشکات (۱۳۹۹) نقش استانداردهای گروه اقدام مالی (FATF) را در مقابله با پول‌شویی بررسی می‌کند، اما تمرکز آن بیشتر بر سیاست‌های بین‌المللی است و تحلیل دقیقی از تطبیق این استانداردها با ساختار حقوقی ایران ارائه نمی‌دهد. از سوی

دیگر، پژوهش‌های حسنی (۱۴۰۱) و جعفری و ثروتی بی‌نیاز (۱۴۰۱) عمدتاً بر ابعاد تقنینی و چالش‌های داخلی جرم‌انگاری پول‌شویی در حقوق ایران متمرکز شده‌اند و کمتر به مقایسه نظام حقوقی ایران با نظام‌های پیشرفته، به ویژه کشورهای اروپایی، پرداخته‌اند. در سطح بین‌المللی نیز بسیاری از مطالعات، مانند پژوهش‌های Gasparèniène et al. (۲۰۲۲)، Bikelis, Bergström (۲۰۲۴) et al. (۲۰۲۴) بیشتر به بررسی شاخص‌های اقتصادی، سیاست‌های کیفری اتحادیه اروپا یا ابزارهای خاصی مانند مصادره اموال پرداخته‌اند و کمتر تحلیل جامعی از مقایسه نظام‌های حقوقی مختلف در زمینه جرم‌انگاری و ابزارهای مقابله با پول‌شویی ارائه کرده‌اند.

بر این اساس، خلأ اصلی در ادبیات موجود را می‌توان در نبود یک تحلیل تطبیقی جامع میان نظام حقوقی ایران و کشورهای اروپایی با تمرکز هم‌زمان بر جرم‌انگاری، ابزارهای کیفری، سازوکارهای نظارتی و نقش شفافیت مالی و همکاری‌های بین‌المللی دانست. بسیاری از پژوهش‌های پیشین یا صرفاً به بررسی ابعاد نظری و مفهومی جرم پول‌شویی پرداخته‌اند، یا تنها بر یک نظام حقوقی خاص تمرکز داشته‌اند و کمتر به مقایسه ساختاری میان نظام‌های حقوقی مختلف توجه کرده‌اند. از این رو، پژوهش حاضر تلاش می‌کند با اتخاذ رویکردی تطبیقی، ضمن بررسی چارچوب قانونی جرم‌انگاری پول‌شویی در حقوق ایران و کشورهای اروپایی، ابزارهای کیفری و نظارتی مربوطه را نیز مورد تحلیل قرار داده و با شناسایی نقاط قوت و ضعف هر نظام، راهکارهایی برای بهبود نظام حقوقی ایران ارائه دهد.

۳. جرم‌انگاری پول‌شویی در حقوق ایران

پدیده پول‌شویی در نظام حقوقی ایران نسبتاً دیرتر از بسیاری از نظام‌های حقوقی جهان مورد توجه قانونگذار قرار گرفت. با گسترش جرایم اقتصادی و افزایش ارتباطات مالی در سطح بین‌المللی، ضرورت مقابله با ورود عواید حاصل از جرایم به چرخه اقتصاد رسمی بیش از پیش آشکار شد و همین امر موجب شد قانونگذار ایرانی در راستای هماهنگی با استانداردهای جهانی، اقدام به تدوین مقررات خاص در این حوزه کند. در نهایت، قانون مبارزه با پول‌شویی در سال ۱۳۸۶ به تصویب رسید و در سال‌های بعد نیز اصلاحاتی در آن انجام شد تا سازوکارهای مؤثرتری برای شناسایی و مقابله با این جرم فراهم گردد. هدف اصلی این قانون جلوگیری از مشروع جلوه دادن عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی و جلوگیری از نفوذ سرمایه‌های نامشروع در نظام اقتصادی کشور است. قانونگذار در این قانون با تعریف رفتارهای مجرمانه مرتبط با پول‌شویی، سعی کرده است دامنه وسیعی از اقدامات مرتبط با تبدیل، انتقال و پنهان‌سازی دارایی‌های ناشی از جرم را تحت شمول مقررات کیفری قرار دهد (حسنی، ۱۴۰۱؛ علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹).

بر اساس قانون مبارزه با پول‌شویی، هرگونه تبدیل، انتقال، تملک یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به نحوی که منشأ غیرقانونی آنها پنهان شود یا به صورت قانونی جلوه داده شود، می‌تواند مصداق جرم پول‌شویی محسوب گردد. در این چارچوب، قانونگذار سه رفتار اصلی را به عنوان عناصر مادی این جرم معرفی کرده است: نخست، تبدیل یا انتقال دارایی‌های حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آنها؛ دوم، پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، محل یا مالکیت دارایی‌های ناشی از جرم؛ و سوم، تحصیل، تملک یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه با علم به منشأ غیرقانونی آنها. این تعریف نسبتاً جامع تلاش می‌کند مراحل مختلف فرآیند پول‌شویی را در بر گیرد و از ورود عواید مجرمانه به اقتصاد رسمی جلوگیری کند. با این حال، اجرای

عملی این مقررات در بسیاری از موارد با چالش‌هایی مواجه است که از جمله آنها می‌توان به دشواری اثبات منشأ مجرمانه دارایی‌ها و پیچیدگی سازوکارهای مالی اشاره کرد (شاکری و شیخ اسلامی، ۱۳۹۹).

یکی از ویژگی‌های مهم جرم پول‌شویی در حقوق ایران وابستگی آن به «جرم منشأ» است. به عبارت دیگر، برای تحقق این جرم باید مشخص شود که دارایی مورد نظر از یک فعالیت مجرمانه به دست آمده است. این ویژگی اگرچه از نظر اصول حقوق کیفری قابل توجه است، اما در عمل می‌تواند فرآیند تعقیب کیفری را با دشواری‌هایی مواجه کند؛ زیرا در بسیاری از موارد، اثبات دقیق جرم منشأ نیازمند تحقیقات گسترده و پیچیده است. علاوه بر این، برخی از جرایم منشأ ممکن است در خارج از کشور ارتکاب یافته باشند و در چنین شرایطی همکاری‌های قضایی و بین‌المللی برای اثبات آنها ضروری خواهد بود. پژوهشگران حقوقی بر این باورند که محدود بودن دامنه جرایم منشأ یا دشواری اثبات آنها می‌تواند کارایی قوانین مبارزه با پول‌شویی را کاهش دهد و فرصت‌هایی برای سوءاستفاده مجرمان فراهم کند (جعفری و ثروتی بی‌نیاز، ۱۴۰۱؛ مشکات، ۱۳۹۹). از دیگر جنبه‌های مهم قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران، پیش‌بینی سازوکارهای نظارتی و اداری برای شناسایی فعالیت‌های مالی مشکوک است. در این چارچوب، نهادهایی مانند بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری و سایر فعالان اقتصادی موظف شده‌اند معاملات مشکوک را شناسایی و گزارش کنند. همچنین واحد اطلاعات مالی به عنوان نهادی تخصصی برای جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات مربوط به تراکنش‌های مالی ایجاد شده است. این واحد وظیفه دارد گزارش‌های دریافتی از مؤسسات مالی را بررسی کند و در صورت وجود شواهد کافی، آنها را برای پیگیری قضایی به مراجع ذی‌صلاح ارسال نماید. چنین سازوکاری در بسیاری از نظام‌های حقوقی جهان نیز وجود دارد و به عنوان یکی از ابزارهای مهم در کشف و پیشگیری از پول‌شویی شناخته می‌شود. با این حال، برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در ایران هنوز چالش‌هایی در زمینه اجرای کامل این سازوکارها، به‌ویژه در حوزه تبادل اطلاعات و هماهنگی میان نهادهای مختلف، وجود دارد (جمالی حاجیانی و همکاران، ۱۴۰۲؛ حسنی، ۱۴۰۱).

در حوزه ضمانت اجرای کیفری نیز قانونگذار ایرانی برای جرم پول‌شویی مجازات‌هایی مانند حبس، جزای نقدی و مصادره اموال پیش‌بینی کرده است. مصادره دارایی‌های حاصل از جرم یکی از مهم‌ترین ابزارهای مقابله با پول‌شویی به شمار می‌رود، زیرا هدف اصلی این جرم بهره‌برداری اقتصادی از عواید مجرمانه است. بنابراین، سلب این منافع می‌تواند نقش مهمی در کاهش انگیزه ارتکاب چنین جرایمی داشته باشد. علاوه بر این، قانونگذار در اصلاحات جدید قانون مبارزه با پول‌شویی تلاش کرده است دامنه نظارت بر فعالیت‌های مالی را گسترش دهد و شفافیت بیشتری در نظام مالی ایجاد کند. با وجود این اصلاحات، برخی پژوهشگران معتقدند که هنوز فاصله قابل توجهی میان قوانین داخلی و استانداردهای بین‌المللی مبارزه با پول‌شویی وجود دارد و برای افزایش کارآمدی نظام حقوقی، لازم است اصلاحات بیشتری در حوزه شفافیت مالی، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی و همکاری‌های بین‌المللی انجام شود (شاکری و شیخ اسلامی، ۱۳۹۹؛ علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹).

در مجموع می‌توان گفت که نظام حقوقی ایران با تصویب قانون مبارزه با پول‌شویی گام مهمی در جهت مقابله با این پدیده برداشته است، اما اجرای مؤثر این قانون نیازمند تقویت سازوکارهای نظارتی، افزایش شفافیت مالی و توسعه همکاری‌های بین‌المللی است. تجربه کشورهای مختلف نشان می‌دهد که موفقیت در مبارزه با پول‌شویی تنها با جرم‌انگاری این رفتار محقق نمی‌شود، بلکه مستلزم

وجود یک نظام جامع نظارتی، همکاری میان نهادهای داخلی و تعامل مؤثر با نظام مالی جهانی است. از این رو، بررسی تطبیقی تجربه کشورهای اروپایی می‌تواند به شناسایی نقاط ضعف و ارائه راهکارهای اصلاحی برای نظام حقوقی ایران کمک کند.

۴. جرم‌انگاری پول‌شویی در حقوق کشورهای اروپایی

مبارزه با پول‌شویی در کشورهای اروپایی از دهه‌های پایانی قرن بیستم به صورت نظام‌مند در دستور کار قانونگذاران قرار گرفت. با گسترش جرایم سازمان‌یافته، قاچاق مواد مخدر، فساد اقتصادی و جرایم فراملی، ضرورت ایجاد سازوکارهای مشترک برای مقابله با عواید حاصل از جرم بیش از پیش احساس شد. در این میان، اتحادیه اروپا با تصویب مجموعه‌ای از دستورالعمل‌ها (Directives) و مقررات الزام‌آور، چارچوب نسبتاً هماهنگی برای جرم‌انگاری و پیشگیری از پول‌شویی در میان کشورهای عضو ایجاد کرده است. این رویکرد هماهنگ موجب شده است که کشورهای اروپایی علاوه بر جرم‌انگاری دقیق رفتارهای مرتبط با پول‌شویی، سازوکارهای نظارتی و اداری مؤثری نیز برای شناسایی و مسدودسازی جریان‌های مالی مشکوک طراحی کنند (Bergström, ۲۰۲۴؛ Bikelis et al., ۲۰۲۴).

در سطح اتحادیه اروپا، دستورالعمل‌های مبارزه با پول‌شویی (AMLD) نقش محوری در تعیین استانداردهای مشترک دارند. این دستورالعمل‌ها کشورها را ملزم می‌کنند تا رفتارهای مرتبط با تبدیل، انتقال، پنهان‌سازی یا تحصیل عواید حاصل از جرم را جرم‌انگاری کنند و ضمانت اجرای کیفری مؤثر، متناسب و بازدارنده پیش‌بینی نمایند. یکی از ویژگی‌های مهم رویکرد اروپایی، گستردگی دامنه «جرایم منشأ» است؛ به گونه‌ای که تقریباً تمامی جرایم مهم اقتصادی و سازمان‌یافته می‌توانند منشأ تحقق پول‌شویی محسوب شوند. در برخی کشورها حتی بدون اثبات قطعی جرم منشأ، در صورت وجود دلایل کافی بر غیرقانونی بودن منشأ دارایی، امکان اعمال اقدامات کیفری یا مصادره وجود دارد. این رویکرد انعطاف‌پذیر با هدف جلوگیری از سوءاستفاده از خلل‌های اثباتی طراحی شده است (Gasparèniè et al., ۲۰۲۲؛ Orlovskiy, ۲۰۲۳).

یکی از تحولات مهم در نظام حقوقی کشورهای اروپایی، به رسمیت شناختن مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در جرم پول‌شویی است. در بسیاری از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، شرکت‌ها، مؤسسات مالی و حتی نهادهای تجاری در صورت مشارکت در فرآیند پول‌شویی می‌توانند تحت تعقیب کیفری قرار گیرند. این مسئولیت ممکن است به صورت جریمه‌های سنگین مالی، محدودیت در فعالیت‌های تجاری، انحلال شرکت یا سایر اقدامات اداری اعمال شود. چنین رویکردی ناشی از این واقعیت است که بخش قابل توجهی از عملیات پول‌شویی از طریق ساختارهای حقوقی پیچیده و شرکت‌ها صورت می‌انجامد و مقابله مؤثر با آن بدون مسئول شناختن اشخاص حقوقی امکان‌پذیر نیست (Valvi et al., ۲۰۲۳)؛ (Braun, ۲۰۲۵) از منظر نهادی، کشورهای اروپایی واحدهای اطلاعات مالی (FIUs) قدرتمندی ایجاد کرده‌اند که به طور گسترده اطلاعات را گردآوری و تحلیل می‌کنند. این واحدها با جمع‌آوری گزارش‌های معاملات مشکوک از بانک‌ها و سایر نهادهای مالی، تحلیل داده‌های مالی و تبادل اطلاعات میان کشورها، نقش مهمی در کشف شبکه‌های پول‌شویی ایفا می‌کنند. همکاری‌های فرامرزی، به ویژه از طریق نهادهایی مانند یوروپل و یوروجاست، امکان تعقیب جرایم سازمان‌یافته در سطح منطقه‌ای را فراهم کرده است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که هماهنگی نهادی و تبادل سریع اطلاعات یکی

از عوامل اصلی موفقیت کشورهای اروپایی در کاهش جرایم مالی غیرقانونی بوده است (۲۰۲۴, Bikelis et al., Shyriaieva & Kunevych, ۲۰۲۳).

علاوه بر رویکرد کیفری، بسیاری از کشورهای اروپایی از ابزارهای غیرکیفری مانند مصادره مدنی (civil forfeiture) و مسدودسازی پیشگیرانه دارایی‌ها استفاده می‌کنند. این ابزارها امکان توقیف اموال مشکوک را حتی پیش از صدور حکم قطعی کیفری فراهم می‌سازند، مشروط بر اینکه دلایل کافی برای ارتباط آنها با فعالیت‌های مجرمانه وجود داشته باشد. چنین سازوکاری به ویژه در مقابله با شبکه‌های پیچیده پول‌شویی مؤثر است، زیرا فرآیند دادرسی کیفری ممکن است زمان‌بر باشد و در این فاصله دارایی‌ها منتقل یا مخفی شوند (Bergström, ۲۰۲۴)؛ (Ghigheci, ۲۰۲۳) همچنین در سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به نقش فناوری‌های نوین در جرم پول‌شویی در اروپا شده است. گسترش رمزارزها، بانکداری دیجیتال و پلتفرم‌های پرداخت آنلاین، چالش‌های جدیدی را برای نظام‌های نظارتی ایجاد کرده است. در پاسخ به این تحولات، اتحادیه اروپا مقررات سخت‌گیرانه‌تری را برای شناسایی هویت مشتریان (KYC) و مقابله با تأمین مالی تروریسم تصویب کرده و ارائه‌دهندگان خدمات دارایی‌های دیجیتال را نیز مشمول مقررات مبارزه با پول‌شویی قرار داده است. این تحولات نشان می‌دهد که نظام حقوقی اروپا تلاش دارد همگام با پیشرفت‌های فناوری، چارچوب‌های نظارتی خود را به‌روزرسانی کند (Abel, ۲۰۲۶)؛ (Braun, ۲۰۲۵).

در مجموع، تجربه کشورهای اروپایی حاکی از آن است که موفقیت در جرم‌انگاری و مقابله با پول‌شویی مستلزم ترکیبی از رویکردهای کیفری، اداری و فناورانه است. گستردگی دامنه جرایم منشأ، پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، استفاده از ابزارهای مصادره پیشگیرانه و همکاری‌های فرامرزی از جمله نقاط قوت این نظام‌ها به شمار می‌روند. این تجربه می‌تواند برای نظام حقوقی ایران آموزنده باشد و زمینه‌های اصلاح و تقویت قوانین داخلی را فراهم سازد، به ویژه در حوزه شفافیت مالی، مسئولیت شرکتها و هماهنگی نهادی.

۵. تحلیل تطبیقی جرم‌انگاری پول‌شویی در حقوق ایران و کشورهای اروپایی

بررسی تطبیقی نظام حقوقی ایران و کشورهای اروپایی در حوزه جرم‌انگاری پول‌شویی نشان می‌دهد که اگرچه هر دو نظام حقوقی با هدف مقابله با ورود عواید حاصل از جرم به اقتصاد رسمی شکل گرفته‌اند، اما از نظر ساختار قانونی، سازوکارهای اجرایی و دامنه مسئولیت‌ها، تفاوت‌های قابل توجهی میان آنها وجود دارد. تحلیل این تفاوت‌ها می‌تواند به شناسایی نقاط قوت و ضعف هر یک از نظام‌ها کمک کند و زمینه را برای ارائه پیشنهادها و اصلاحی در راستای ارتقای کارآمدی قوانین مبارزه با پول‌شویی در ایران فراهم سازد.

در ایران، جرم پول‌شویی بر اساس قانون مبارزه با پول‌شویی مصوب ۱۳۸۶ و اصلاحات بعدی تعریف و جرم‌انگاری شده است. این قانون تلاش دارد فرآیند تبدیل، انتقال و پنهان‌سازی عواید حاصل از جرم را تحت پوشش مقررات کیفری قرار دهد. با این حال، بسیاری از پژوهشگران معتقدند که این قانون در مقایسه با نظام‌های حقوقی پیشرفته‌تر هنوز با محدودیت‌هایی مواجه است؛ از جمله محدود بودن دامنه برخی سازوکارهای نظارتی، دشواری اثبات جرم منشأ و ضعف در هماهنگی نهادی میان دستگاه‌های مختلف

(حسینی، ۱۴۰۱؛ علیزاده و همکاران، ۱۳۹۹). در مقابل، کشورهای اروپایی با اتکا به مجموعه‌ای از دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا و قوانین داخلی نسبتاً هماهنگ، نظامی چندلایه برای مقابله با پول‌شویی ایجاد کرده‌اند. در این نظام‌ها علاوه بر جرم‌انگاری کیفری، ابزارهای پیشگیرانه و نظارتی گسترده‌ای نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد. بانک‌ها، مؤسسات مالی و حتی برخی حرفه‌های غیرمالی مانند وکلا، حسابداران و مشاوران املاک موظف هستند هویت مشتریان را احراز کنند و معاملات مشکوک را به واحدهای اطلاعات مالی گزارش دهند. چنین رویکردی موجب شده است فرآیند شناسایی و جلوگیری از پول‌شویی در مراحل اولیه تقویت شود (Bergström, ۲۰۲۴). (Bikelis et al., ۲۰۲۴)

از منظر مفهومی، یکی از تفاوت‌های مهم میان ایران و بسیاری از کشورهای اروپایی در نحوه برخورد با جرم منشأ است. در نظام حقوقی ایران معمولاً لازم است ارتباط میان دارایی مورد نظر و یک جرم مشخص اثبات شود. این موضوع اگرچه از نظر اصول دادرسی کیفری قابل دفاع است، اما در عمل می‌تواند تعقیب کیفری را پیچیده کند. در مقابل، برخی نظام‌های اروپایی رویکرد انعطاف‌پذیرتری اتخاذ کرده‌اند و در مواردی که دلایل کافی برای غیرقانونی بودن منشأ دارایی وجود داشته باشد، امکان اعمال اقدامات قانونی حتی بدون اثبات دقیق جرم منشأ نیز فراهم است.

جدول ۱: مقایسه مبانی قانونی جرم‌انگاری پول‌شویی در ایران و اتحادیه اروپا

شاخص مقایسه ایران کشورهای اروپایی

قانون اصلی قانون مبارزه با پول‌شویی (۱۳۸۶) و اصلاحات بعدی دستورالعمل‌های مبارزه با پول‌شویی اتحادیه اروپا (AMLD)

دامنه جرایم منشأ وابسته به اثبات جرم منشأ دامنه گسترده و گاه بدون نیاز به اثبات دقیق

رویکرد نظارتی تمرکز بر مؤسسات مالی پوشش مؤسسات مالی و حرفه‌های غیرمالی

همکاری بین‌المللی محدودتر گسترده و ساختارمند در سطح اتحادیه

یکی دیگر از حوزه‌های مهم در تحلیل تطبیقی، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی است. در بسیاری از کشورهای اروپایی، شرکت‌ها و مؤسسات در صورت مشارکت در فرآیند پول‌شویی می‌توانند تحت تعقیب کیفری قرار گیرند. این امر به ویژه در مواردی که پول‌شویی از طریق شرکت‌های صوری یا ساختارهای پیچیده تجاری انجام می‌شود اهمیت زیادی دارد. در ایران اگرچه برخی مقررات در زمینه مسئولیت اشخاص حقوقی وجود دارد، اما در عمل اعمال این مسئولیت هنوز با محدودیت‌هایی مواجه است.

جدول ۲: مقایسه مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی

میزان ایران کشورهای اروپایی

پذیرش مسئولیت کیفری شرکت‌ها محدود و با ابهام در اجرا به طور گسترده پذیرفته شده

انواع مجازات جرمه مالی و محدودیت فعالیت جرمه‌های سنگین، انحلال، محدودیت تجاری

دامنه شمول عمدتاً در موارد خاص شامل طیف وسیعی از فعالیت‌های اقتصادی

از نظر نهادی نیز تفاوت‌هایی میان ایران و کشورهای اروپایی مشاهده می‌شود. در ایران واحد اطلاعات مالی به عنوان نهاد مسئول جمع‌آوری و تحلیل گزارش‌های مالی مشکوک فعالیت می‌کند، اما در برخی موارد هماهنگی میان نهادهای مختلف هنوز با چالش‌هایی مواجه است. در مقابل، در اروپا شبکه‌ای از واحدهای اطلاعات مالی وجود دارد که به صورت فعال با یکدیگر همکاری می‌کنند و از طریق سامانه‌های مشترک اطلاعاتی، داده‌های مربوط به تراکنش‌های مشکوک را به اشتراک می‌گذارند.

جدول ۳: مقایسه ساختارهای نهادی مبارزه با پول‌شویی

شاخص ایران کشورهای اروپایی

واحد اطلاعات مالی وجود دارد وجود دارد و در سطح منطقه‌ای هماهنگ است

تبادل اطلاعات بین‌المللی محدود گسترده و سازمان‌یافته

هماهنگی نهادی داخلی در حال توسعه نسبتاً پیشرفته

از منظر ابزارهای حقوقی نیز کشورهای اروپایی علاوه بر مجازات‌های کیفری، از سازوکارهای مکمل مانند مصادره مدنی و مسدودسازی پیشگیرانه دارایی‌ها استفاده می‌کنند. این ابزارها به مقامات اجازه می‌دهد دارایی‌های مشکوک را پیش از صدور حکم نهایی مسدود کنند تا از انتقال یا مخفی شدن آنها جلوگیری شود. در ایران نیز مصادره اموال ناشی از جرم پیش‌بینی شده است، اما استفاده از برخی ابزارهای پیشگیرانه هنوز به اندازه کشورهای اروپایی توسعه نیافته است.

جدول ۴: مقایسه ابزارهای مقابله با پول‌شویی

ابزار حقوقی ایران کشورهای اروپایی

مصادره اموال ناشی از جرم وجود دارد وجود دارد

مسدودسازی پیشگیرانه دارایی‌ها محدود گسترده

مصادره مدنی کمتر استفاده می‌شود رایج در برخی کشورها

نظارت بر تراکنش‌های دیجیتال در حال توسعه توسعه‌یافته

نتایج این تحلیل تطبیقی نشان می‌دهد که نظام حقوقی ایران اگرچه در زمینه جرم‌انگاری پول‌شویی گام‌های مهمی برداشته است، اما همچنان در برخی حوزه‌ها نیازمند اصلاح و تقویت است. از جمله مهم‌ترین زمینه‌های اصلاح می‌توان به گسترش دامنه نظارت بر فعالیت‌های مالی، تقویت مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی، توسعه ابزارهای پیشگیرانه و افزایش همکاری‌های بین‌المللی اشاره کرد. بنابراین، استفاده از تجارب کشورهای اروپایی می‌تواند به بهبود کارآمدی قوانین داخلی کمک کند. به‌ویژه در شرایطی که جرایم مالی ماهیتی فراملی دارند، هماهنگی با استانداردهای بین‌المللی و ایجاد سازوکارهای نظارتی پیشرفته نقش مهمی در جلوگیری از ورود سرمایه‌های نامشروع به اقتصاد کشور ایفا خواهد کرد.

با وجود تفاوت‌های ساختاری میان نظام حقوقی ایران و کشورهای اروپایی، بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که میان این نظام‌ها نقاط اشتراک قابل توجهی نیز وجود دارد. مهم‌ترین اشتراک آنها در پذیرش اصل جرم‌انگاری پول‌شویی به عنوان جرمی مستقل و مکمل جرایم منشأ است. هر دو نظام حقوقی با هدف جلوگیری از ورود عواید حاصل از فعالیت‌های مجرمانه به اقتصاد رسمی، مقررات کیفری مشخصی برای مقابله با پول‌شویی پیش‌بینی کرده‌اند. همچنین در هر دو نظام، وجود نهادهای نظارتی مانند واحد اطلاعات مالی و الزام مؤسسات مالی به گزارش‌دهی معاملات مشکوک به عنوان یکی از ابزارهای مهم شناسایی جریان‌های مالی غیرقانونی پذیرفته شده است. علاوه بر این، مصادره اموال حاصل از جرم نیز به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای حقوقی برای محروم کردن مجرمان از منافع اقتصادی جرم در هر دو نظام حقوقی مورد توجه قرار گرفته است. در مقابل، تفاوت‌های مهمی نیز میان دو نظام حقوقی مشاهده می‌شود که عمدتاً به گستره ابزارهای نظارتی، میزان انعطاف در اثبات جرم منشأ، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی و سطح همکاری‌های بین‌المللی مربوط می‌شود. کشورهای اروپایی با بهره‌گیری از دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا و ایجاد سازوکارهای هماهنگ منطقه‌ای، توانسته‌اند نظامی چندلایه و نسبتاً منسجم برای مقابله با پول‌شویی ایجاد کنند. در این نظام‌ها علاوه بر ابزارهای کیفری سنتی، از ابزارهای پیشگیرانه مانند مسدودسازی پیشگیرانه دارایی‌ها، مصادره مدنی و نظارت گسترده بر تراکنش‌های مالی نیز استفاده می‌شود. در مقابل، در حقوق ایران اگرچه جرم‌انگاری پول‌شویی و برخی سازوکارهای نظارتی پیش‌بینی شده است، اما دامنه اجرای این ابزارها محدودتر بوده و هماهنگی نهادی و بین‌المللی هنوز به سطح نظام‌های پیشرفته اروپایی نرسیده است. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که توسعه ابزارهای پیشگیرانه و تقویت همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند نقش مهمی در افزایش کارآمدی نظام مبارزه با پول‌شویی در ایران ایفا کند.

جدول ۵: اشتراک‌های نظام حقوقی ایران و کشورهای اروپایی در مبارزه با پول‌شویی

شاخص مقایسه ایران کشورهای اروپایی

جرم‌انگاری پول‌شویی جرم‌انگاری در قانون مبارزه با پول‌شویی جرم‌انگاری در قوانین داخلی و دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا
هدف قانونگذاری جلوگیری از ورود عواید نامشروع به اقتصاد رسمی جلوگیری از ورود عواید نامشروع به اقتصاد رسمی
وجود نهادهای نظارتی واحد اطلاعات مالی و نهادهای نظارتی مالی شبکه واحدهای اطلاعات مالی و نهادهای نظارتی گسترده
الزام گزارش معاملات مشکوک توسط بانک‌ها و برخی مؤسسات مالی توسط بانک‌ها، مؤسسات مالی و حرفه‌های غیرمالی
مصادره اموال حاصل از جرم پیش‌بینی شده در قوانین کیفری پیش‌بینی شده و به‌طور گسترده اجرا می‌شود

جدول ۶: تفاوت‌های نظام حقوقی ایران و کشورهای اروپایی در مبارزه با پول‌شویی

شاخص مقایسه ایران کشورهای اروپایی

دامنه اثبات جرم منشأ غالباً نیازمند اثبات دقیق جرم منشأ در برخی موارد بدون نیاز به اثبات دقیق جرم منشأ
مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی محدود و با چالش در اجرا گسترده و صریح در قوانین

ابزارهای پیشگیرانه محدودتر شامل مسدودسازی پیشگیرانه و مصادره مدنی نظارت بر حرفه‌های غیرمالی محدودتر گسترده (وکلا، حسابداران، مشاوران املاک و ...) همکاری بین‌المللی محدودتر و موردی گسترده و سازمان‌یافته در سطح اتحادیه اروپا

۶. نتیجه‌گیری

پول‌شویی یکی از مهم‌ترین جرایم اقتصادی در جهان معاصر به شمار می‌آید که آثار گسترده‌ای بر نظام‌های مالی، ثبات اقتصادی و امنیت اجتماعی کشورها دارد. این جرم با فراهم کردن امکان ورود عواید حاصل از فعالیت‌های غیرقانونی به اقتصاد رسمی، زمینه گسترش جرایم سازمان‌یافته، فساد مالی و بی‌ثباتی اقتصادی را فراهم می‌کند. به همین دلیل، بسیاری از کشورها تلاش کرده‌اند با تدوین قوانین خاص و ایجاد سازوکارهای نظارتی مؤثر، با این پدیده مقابله کنند.

بررسی تطبیقی نظام حقوقی ایران و کشورهای اروپایی نشان می‌دهد که هر دو نظام حقوقی جرم پول‌شویی را به طور رسمی جرم‌انگاری کرده‌اند و برای آن ضمانت اجرای کیفری در نظر گرفته‌اند. با این حال، کشورهای اروپایی به دلیل برخورداری از ساختارهای نظارتی گسترده‌تر، همکاری‌های بین‌المللی قوی‌تر و بهره‌گیری از ابزارهای حقوقی متنوع‌تر، در مقابله با این جرم از کارآمدی بیشتری برخوردارند. در این کشورها علاوه بر مجازات کیفری، از سازوکارهای پیشگیرانه مانند نظارت دقیق بر تراکنش‌های مالی، گزارش‌دهی معاملات مشکوک و مصادره پیشگیرانه اموال استفاده می‌شود که نقش مهمی در جلوگیری از گسترش پول‌شویی ایفا می‌کند. در مقابل، اگرچه قانون مبارزه با پول‌شویی در ایران گام مهمی در جهت مقابله با این پدیده محسوب می‌شود، اما در برخی حوزه‌ها همچنان نیاز به تقویت و بازنگری وجود دارد. از جمله این موارد می‌توان به توسعه سازوکارهای نظارتی، تقویت هماهنگی میان نهادهای مسئول، گسترش مسئولیت اشخاص حقوقی و به‌روزرسانی قوانین متناسب با تحولات فناوری و مالی اشاره کرد. همچنین افزایش همکاری‌های بین‌المللی و تبادل اطلاعات مالی می‌تواند نقش مهمی در شناسایی و مقابله با شبکه‌های فراملی پول‌شویی داشته باشد. در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که استفاده از تجربیات حقوقی کشورهای پیشرفته و تطبیق آن با شرایط حقوقی و اقتصادی ایران می‌تواند به ارتقای کارآمدی نظام مبارزه با پول‌شویی کمک کند. اصلاح و تقویت قوانین موجود، افزایش شفافیت مالی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین در نظارت مالی از جمله اقداماتی است که می‌تواند در کاهش جرایم مالی و حمایت از سلامت اقتصادی کشور مؤثر باشد.

منابع

- ابراهیمی فرانی، قدرت اله، صیدی. (۱۴۰۰). مبارزه با جرایم سازمان‌یافته در پرتو حمایت از امنیت شهود در حقوق ایران، آمریکا و حقوق کیفری بین‌المللی. پژوهشهای حقوقی، ۲۰(۴۶)، ۷۰-۵۵.
- آقابابایی، اردالنی، کورش. (۱۴۰۲). چالش‌های تقنینی و قضایی قانون پیشگیری و مقابله با تقلب در تهیه آثار علمی مصوب ۱۳۹۶ مجلس و راهبرد. پژوهشهای حقوقی، ۳۰(۱۱۶)، ۲۳۰-۲۰۵.

- جعفری، ثروتی بی‌نیاز. (۱۴۰۱). قلمرو جرم‌انگاری جرایم ارزی و عوامل پیشگیری از آن در نظام حقوقی ایران. پژوهشهای حقوقی، ۲۱(۵۰)، ۲۲۷-۲۴۸.
- جمالی حاجیانی، عبداللهی، میرزایی. (۱۴۰۲). رویکرد قانونگذاری ایران در گزارش معاملات مشکوک به پول‌شویی و موانع قانونی، فقهی و اجرایی آن. آموزه‌های فقه و حقوق جزاء، ۲(۱)، ۱۱۱-۲.
- حسنی. (۱۴۰۱). تأملاتی در قانون مبارزه با پول‌شویی (جرم منشأ، ارکان و معاونت در پول‌شویی). حقوق اسلامی، ۱۹(۷۳)، ۸۷-۱۱۱.
- رستمی غزانی، امید، رحمانی فرد. (۱۴۰۱). سیاست کیفری افتراقی در قبال قاچاق کالا و ارز سازمان‌یافته. مجله حقوقی دادگستری، ۸۶(۱۲۰)، ۱۳۹-۱۶۰.
- رضوانی جویباری، حیدری، یوسف‌زاده. (۱۳۹۹). مقابله با بی‌تفاوتی اجتماعی در سیاست کیفری ایران. مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی، ۵۰(۱)، ۱۱۳-۱۳۵.
- سراج، ناصر. (۱۴۰۰). جرایم اقتصادی سازمان‌یافته و تثبیت آن در نظام اقتصادی کشور (مطالعه موردی: پرونده فساد بانکی سه هزار میلیارد تومانی). فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۴(۱۱)، ۵۵-۸۲.
- شاگری، شیخ اسلامی. (۱۳۹۹). مفهوم‌شناسی رفتار ارتكابی در جرم پول‌شویی در حقوق کیفری ایران و کنوانسیون‌های بین‌المللی. پژوهشهای حقوقی، ۱۹(۴۱)، ۱۴۷-۱۷۱.
- عسگری مروت، عالی‌پور، هرامی‌گرو. (۱۳۹۹). ایده‌های نوآورانه و شبکه‌های مجرمانه: مرز تأمین مالی جهادی و تأمین مالی تروریسم. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۹(۳۳)، ۱۵۷-۱۲۹.
- علی‌زاده، غزاله، شاماتی، سلیمی. (۱۳۹۹). رویکردهای مبارزه با تأمین مالی تروریسم و پول‌شویی از طریق شبکه‌های بانکی. فصلنامه علمی پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی، ۱۵(۵۸)، ۱۷۸-۱۵۷.
- مشکات. (۱۳۹۹). راهبرد گروه اقدام مالی (FATF) در قبال پول‌شویی در فوکل. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۹(۳۳)، ۴۷-۷۹.
- Abel, M. (۲۰۲۶). Artificial Intelligence and Money Laundering in The Application of International Criminal Law. Journal of Business Crime, ۲(۱), ۱-۹.
 - Bergström, M. (۲۰۲۴). Money laundering. In Research Handbook on EU Criminal Law (pp. ۳۲۲-۳۴۲). Edward Elgar Publishing.
 - Bikelis, S., Pranka, D., Dainauskaitė, G. (۲۰۲۴). Penal vs. confiscation-only approaches in money laundering control. Baltic Journal of Law & Politics, ۱۷(۲), ۱۸۸-۲۰۶.
 - Braun, L. D. (۲۰۲۵). Globalization and criminogenic asymmetries: Money Laundering in the European Union.
 - Gasparénienė, L., Gagytė, G., Remeikienė, R., Matulienė, S. (۲۰۲۲). Clustering of the European Union member states based on money laundering measuring indices. Economics and sociology, ۱۵(۲), ۱۵۳-۱۷۱.
 - Ghigheci, C. (۲۰۲۳). The Crime of Money Laundering Committed by the Author of the Principal Crime. The Consequences of Decriminalization. In Doctrina et Usus in Business Law. Contributions to the ۱۲th International Conference „Challenges of Business Law in the Third Millennium”, November ۲۵, ۲۰۲۲, Bucharest (pp. ۶۷-۸۲). Societatea de Stiinte Juridice si Administrative.
 - Orlovskiy, R. S. (۲۰۲۳). Legalization of criminally obtained property committed by organized criminal groups: European and Ukrainian standards. Juridicas Cuc, ۱۹(۱), ۱۹۷-۲۳۰.

- Shyriaieva, L., Kunevych, H. (۲۰۲۳). The problem of fighting against legalization of laundering of money obtained by criminal ways in Ukraine during the state of martial. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті, ۳(۸۴), ۵-۱۴.
- Valvi, E. A. (۲۰۲۳). The role of legal professionals in the European and international legal and regulatory framework against money laundering. Journal of Money Laundering Control, ۲۶(۷), ۲۸-۵۲.